

INTERWENCJE WOBEC SPRAWCÓW SZALBIERSTWA

podinsp. Leszek Dyduch

starszy wykładowca
Zakładu Służby Prewencyjnej CSP

asp. sztab. Robert Ludwikowski

specjalista
Wydziału Prewencji KWP Łódź

Przystępując do realizacji interwencji w sytuacji uzasadnionego podejrzenia wystąpienia wykroczenia szalbierstwa, policjanci muszą posiadać niezbędną wiedzę dotyczącą definicji jego pojęcia, kwalifikacji prawnej oraz taktyki realizacji interwencji obejmującej tego rodzaju zdarzenia. Są to kwestie ważne i złożone, nie tyle ze względu na specyfikę czynności interwencyjnych, co ze względu na częste problemy z prawnym kwalifikowaniem zachowań wskazujących na popełnienie wykroczenia szalbierstwa¹.

Podstawowym obowiązkiem policjantów jest przede wszystkim zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń w ramach podejmowanych czynności interwencyjnych. Gdy jednak dojdzie do popełnienia tego typu czynów zabronionych, powinni oni dążyć do ustalenia i zatrzymania sprawcy.

W literaturze przedmiotu występuje wiele definicji pojęcia „interwencja policyjna”. Względny oraz potrzeby pracy policyjnej przemawiają za definicją, która pojęcie to określa jako zespół niezwłocznych czynności policjantów podjętych na

podstawie wiarygodnej informacji o bezpośrednim zagrożeniu życia, zdrowia, wolności, porządku prawnego i innych dóbr prawnych, celem ustalenia okoliczności zdarzenia, rodzaju i skali zagrożenia, dążenia do jego eliminacji lub ograniczenia, a także w miarę możliwości przywrócenia stanu pierwotnego sprzed wystąpienia zagrożenia².

Zazwyczaj interwencji wymagają sytuacje, w których przedstawiciel przewoźnika (kontroler) ujawnił fakt wyludzenia pojazdu lub przewozu bez uiszczenia należnej zapłaty, za-

chodzi podejrzenie popełnienia szalbierstwa, a sprawca wyłudzenia nie chce okazać lub nie posiada dokumentu tożsamości bądź też okazał dokument tożsamości, ale nie posiada stałego miejsca pobytu, a podawanych danych personalnych z oświadczenia ustnego kontroler sam nie może potwierdzić. Dotyczy to także sytuacji, gdy przekazana informacja jest związana ze zdarzeniem, w którym sprawca bez zamiaru uiszczenia należności wyłudził pożywienie lub napój w zakładzie żywienia zbiorowego, przejazd środkiem lokomocji należącym do przedsiębiorstwa niedysponującego karami pieniężnymi określonymi w taryfie, wstęp na imprezę artystyczną, rozrywkową lub sportową, działanie automatu lub inne podobne świadczenie, o którym wiedział, że jest płatne. Znaczna część spraw o szalbierstwo nie jest zakańczana w ramach interwencji policyjnych, lecz w drodze czynności wyjaśniających, o których mowa w art. 97 lub 54 k.p.w.³, na podstawie notatki urzędowej policjantów z przeprowadzonej interwencji lub zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia wykroczenia szalbierstwa, złożonego przez podmiot, którego usługa została wyłudzona. Z tego względu interwencje podejmowane na podstawie zgłoszenia o podejrzeniu popełnienia tego wykroczenia sprawiają dość często wiele problemów realizującym je policjantom (zasadniczo są to policjanci służby patrolowej oraz dzielnicowi).

Aby ułatwić policjantom realizację tego typu interwencji, należy przypomnieć niezbędną wiedzę wymaganą w tym zakresie. Dla lepszego zobrazowania omawianej problematyki realizację takiej interwencji należy podzielić na etapy.

ETAP I – PODJĘCIE DECYZJI O OBJĘCIU ZGŁASZANEGO ZDARZENIA INTERWENCJĄ

Na tym etapie policjanci uzyskują informację o zdarzeniu zawierającą uzasadnione podejrzenie popełnienia wykroczenia szalbierstwa. W celu podjęcia właściwej decyzji o objęciu tego zdarzenia interwencją powinni w możliwie dużym stopniu ustalić stan faktyczny oraz zastosować niezbędną wiedzę dotyczącą znamion tego rodzaju wykroczenia. W czasie tych czynności muszą mieć na względzie podstawowe prawne założenie, według którego dobrem bezpośrednio zagrożonym w takiej sytuacji jest nie tylko stan posiadania lub własności określonej osoby świadczącej wskazane art. 121 k.w.⁴ usługi, ale również obowiązujący porządek prawny, a interwencja ma przeciwdziałać nągniętości tego typu wykroczeń.

Według słownika szalbierstwo to wyzyskanie czyjejś niewiedzy, naiwności dla własnych zysków; oszustwo; szachrajstwo; wyłudzenie czegoś bez zamiaru zapłacenia za to, będące czynem karalnym⁵.

W obecnie obowiązującym systemie prawnym zachowanie takie jest kwalifikowane jako wykroczenie określone w art. 121 k.w. w brzmieniu:

§ 1. *Kto, pomimo nieuiszczenia dwukrotnie nałożonej na niego kary pieniężnej określonej w taryfie, po raz trzeci w ciągu roku bez zamiaru uiszczenia należności wyłudza przejazd koleją lub innym środkiem lokomocji, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny.*

§ 2. *Tej samej karze podlega, kto bez zamiaru uiszczenia należności wyłudza pożywienie lub napój w zakładzie żywienia zbiorowego, przejazd środkiem lokomocji należącym do przedsiębiorstwa niedysponującego karami pieniężnymi określony-*

mi w taryfie, wstęp na imprezę artystyczną, rozrywkową lub sportową, działanie automatu lub inne podobne świadczenie, o którym wie, że jest płatne.

§ 3. *Wrazie popełnienia wykroczenia określonego w § 2 można orzec obowiązek zapłaty równowartości wyłudzonego mienia.* Do materialnego prawa wykroczeń szalbierstwo zostało wprowadzone dopiero Kodeksem wykroczeń z 20 maja 1971 r. Poprzednio obowiązujący akt prawny normujący materialne prawo wykroczeń – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Prawo o wykroczeniach⁶ – nie zawierał takiego ani podobnego typu czynu zabronionego. Zachowania będące szalbierstwem stanowiły wcześniej przestępstwo określone w art. 265 Kodeksu karnego z 1932 r.⁷ W myśl art. 1 k.w. wykroczenie to czyn społecznie szkodliwy, zabroniony przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia pod groźbą kary aresztu, ograniczenia wolności, grzywny do 5000 złotych lub nagany⁸.

Obecny stan prawny zawiera dwie postacie szalbierstwa ścigane z urzędu. Jedną określa § 1, a drugą § 2 art. 121 k.w. Przepis ten chroni prawo podmiotów świadczących wymienione w nim usługi do czerpania opłat za ich świadczenie. W obu postaciach występuje powszechny podmiot wykroczenia. Sprawcą czynów może być każdy. Tak samo w obu postaciach strona podmiotowa wykroczenia może być wyłącznie umyślna i to w zamiarze bezpośrednim. Jest to wykroczenie kierunkowe, którego celem jest wyłudzenie płatnej usługi lub świadczenia. Przy czym wykroczenie to nie należy do kategorii tzw. czynów przepołowionych. To oznacza, że niezależnie od tego, ile kosztuje *expressis verbis* wskazana w art. 121 § 1 usługa przewozu lub bardziej czy mniej precyzyjnie wskazane w § 2 tego artykułu świadczenie, to czyn określony mianem „wyłudzenie” zawsze będzie stanowił wykroczenie. Przykład: *Pan X zamówił przejazd taksówką z Łodzi do Zakopanego i z powrotem i nie zapłacił za ten kurs kwoty wynoszącej według taksometru 800 złotych.* Czyn ten stanowi wykroczenie. Twierdzenie, że czyn zwany szalbierstwem może być popełniony wyłącznie umyślnie w zamiarze bezpośrednim, oznacza, iż zgodnie z art. 6 § 1 k.w. sprawca musi mieć zamiar popełnienia tego czynu zabronionego i chce go popełnić. Każde działanie umyślne inne niż popełnione w zamiarze bezpośrednim (zamiar ewentualny) lub działanie nieumyślne będzie oznaczało niemożność przypisania sprawcy znamion wykroczenia określonego w art. 121 k.w. Tym samym nie będzie możliwe ukaranie mandatem lub skierowanie wniosku o ukaranie, gdyż o wyłudzeniu w rozumieniu szalbierstwa nie będzie mowy. Przykład: *W Łodzi była prowadzona akcją reklamowa nowej międzymiastowej sieci komunikacyjnej. Przewoźnik prowadzący akcję reklamową ogłaszał, że przejazd od punktu „A” do punktu „B” jest darmowy. Oferta przewozu nie zawierała żadnych innych wymogów. Jednakże w ramach tej akcji osoba korzystająca z przewozu została poproszona o wypełnienie ankiety po dokonaniu przewozu i poinformowana, że jeśli jej nie wypełni, to będzie zmuszona do zapłaty kwoty równoważnej cenie przejazdu MPK na tym odcinku. Pasażer nie wypełnił tej ankiety i nie uiścił zapłaty. Przewoźnik stwierdził, że przejazd ten został wyłudzony.* Pasażer nie poniesie odpowiedzialności karnej w rozumieniu art. 121 § 2 k.w., bowiem nie mógł zdawać sobie sprawy z tego, że usługa ta jest w jakiegokolwiek formie płatna. Korzystając z przewozu, zgodnie z reklamą sądził, iż usługa jest bezpłatna. Odpada tutaj zatem element umyślności w zamiarze bezpośrednim. Podobnie wygląda sprawa, gdy podróżny zgubi skasowany już bilet (choć

SZALBIERSTWO

będzie to trudno ustalić) lub zapomni wziąć już wcześniej zakupiony bilet miesięczny. W tych dwóch przypadkach trudno jest mówić o wyłudzeniu przejazdu.

Każda z występujących postaci szalbierstwa dla swego bytu wymaga spełnienia łącznie kilku elementów (znamion). Oznacza to, że brak spełnienia choćby jednego z elementów uniemożliwia karne ściganie sprawcy wykroczenia w jednej czy drugiej postaci.

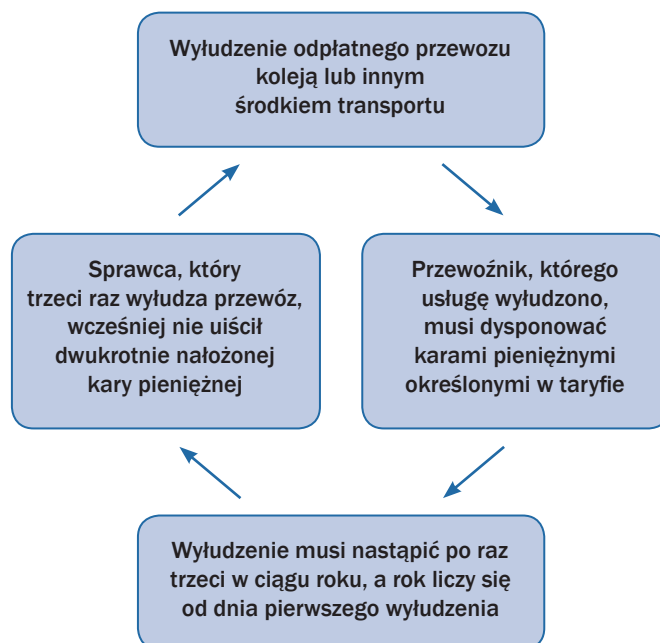
ZNAMIONA SZALBIERSTWA W POSTACI OKREŚLONEJ W ART. 121 § 1 K.W.

1. **Działanie osoby polegające na wyłudzeniu usługi odpłatnego przewozu lub przejazdu koleją lub innym środkiem lokomocji.** Przewóz najpopularniejszymi środkami transportu publicznego określa ustawa z dnia 15 listopada 1984 r. Prawo przewozowe⁹. Zgodnie z art. 1 ust. 1, ustawa ta normuje przewóz osób i rzeczy, wykonywany odpłatnie na podstawie umowy, przez uprawnionych do tego przewoźników, z wyjątkiem transportu morskiego, lotniczego i konnego (co nie oznacza wcale, iż wyłudzenie przewozu środkiem lotniczym, morskim, konnym i innym nie będzie wyczerpywało znamion wykroczenia określonego w art. 121 k.w.). Zgodnie z ustawą, przewoźnik jest zobowiązany podać do publicznej wiadomości, w sposób zwyczajowo przyjęty, ustalone lub stosowane przez niego taryfy i cenniki (art. 11 u.p.p.). Umowę przewozu zawiera się przez nabycie biletu na przejazd lub spełnienie innych określonych przez przewoźnika warunków dostępu do środka transportowego, a w razie ich nieustalenia – przez samo zajęcie miejsca w środku transportowym (art. 16 u.p.p.). Trzeba zwrócić uwagę, iż usługa przewozu musi być płatna w pieniądzu, ale do zawarcia umowy przewozu może dojść w różny sposób. Jest to istotne dla określenia momentu wyłudzenia przejazdu.

2. **Dysponowanie przez podmiot wykonujący usługi przewozowe karami pieniężnymi określonymi w taryfie za przejazd środkiem lokomocji bez zawarcia umowy przewozu.** Kary takie są zwane opłatami dodatkowymi (patrz art. 33a u.p.p.). Sposób ustalania wysokości opłat dodatkowych za przejazd środkiem lokomocji bez zawarcia umowy przewozu reguluje wydane na podstawie art. 34a ust. 1 u.p.p. rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 20 stycznia 2005 r. w sprawie sposobu ustalania wysokości opłat dodatkowych z tytułu przewozu osób, zabranych ze sobą do przewozu rzeczy i zwierząt oraz wysokości opłaty manipulacyjnej¹⁰. Warto tutaj dodać, że rozporządzenie reguluje wyłącznie transport publiczny ogólnopolski (np. InterCity). Bowiem, zgodnie z art. 34a ust. 2 u.p.p., sposób ustalania opłat dodatkowych w odniesieniu do regularnego przewozu „samorządowego” (gminnego, powiatowego, wojewódzkiego) regulują właściwe organy stanowiące. Przykładowo zasady te w odniesieniu do MPK w Łodzi określa uchwała Rady Miejskiej w Łodzi. Jako ciekawostkę dodać trzeba, że kwestie umów przewozu są normowane także przez Kodeks cywilny¹¹ (a ściślej – przez przepisy tytułu XXV księgi trzeciej – zobowiązań). Zgodnie z art. 778 k.c., roszczenia z umowy przewozu osób **przedawniają się z upływem roku od dnia wykonania przewozu**, a gdy przewóz nie został wykonany – od dnia, kiedy miał być wykonany.

3. **Stwierdzenie, że sprawca wyłudził po raz trzeci w ciągu roku (nie mylić z rokiem kalendarzowym) przejazd płatnym środkiem transportu, należącym do przewoźnika, któremu przysługuje prawo nakładania kar pieniężnych w przypadku ujawnienia osoby korzystającej z takiego środka nieposiadającej dowodu uiszczenia należnej opłaty.** Przykład: *Jechałem bez biletu MPK w dniu 12 marca 2011 r., potem drugi raz w dniu 20 kwietnia 2011 r., a potem trzeci raz w dniu 30 maja 2011 r. Nie zostałoby popełnione wykroczenie, gdyby trzeci raz przejazd nastąpił dnia 13 marca 2012 r.*
4. **Wykazanie, że sprawca, który trzeci raz wyłudził przejazd, poprzednio dwukrotnie nie uiścił nałożonej kary pieniężnej.** Co to oznacza? Otóż nie będzie sprawcą wykroczenia podróżny, który pierwszy raz (a nawet drugi) wyłudził przejazd w ciągu jednego roku. Nie będzie także sprawcą osoba, która trzeci raz w roku wyłudziła przejazd, ale w przypadku pierwszego lub drugiego wyłudzenia uiściła karę pieniężną (opłatę dodatkową). Przykład: *W dniu 12 marca 2011 r. jechałem MPK bez biletu. Na skutek kontroli została mi wystawiona opłata dodatkowa. Opłaty tej nie uiściłem. W dniu 20 kwietnia 2011 r. ponownie jechałem MPK bez biletu i zostałem zobowiązany do uiszczenia opłaty dodatkowej. Opłatę tę (drugą) uiściłem, natomiast pierwszej nie. Po raz trzeci jechałem na gapę w dniu 30 maja 2011 r. W takim przypadku nie popełniam wykroczenia szalbierstwa. Odpadł bowiem element nieuiszczenia dwukrotnie nałożonej kary porządkowej.*

Elementy wykroczenia szalbierstwa określonego w art. 121 § 1 k.w. można schematycznie przedstawić następująco:

Poza Prawem przewozowym, szczegółowe zasady związane z przewozem są zawarte także w ustawie z dnia 3 lipca 2002 r. – Prawo lotnicze¹², ustawie z dnia 18 września 2001 r. – Kodeks morski¹³, ustawie z dnia 6 września 2001 r. o transporcie drogowym¹⁴, ustawie z dnia 28 marca 2003 r. o transporcie kolejowym¹⁵, ustawie z dnia 21 grudnia 2000 r. o żegludzie śródlądowej¹⁶.

W przypadku art. 121 § 2 k.w., tak jak w § 1, działanie sprawcy również polega na wyłudzeniu pewnych świadczeń bez zamiaru uiszczenia należności ze świadomością, że są one odpłatne, jednak w tej postaci szalbierstwa występują widoczne niżej wymienione różnice.

ZNAMIONA SZALBIERSTWA W POSTACI OKREŚLONEJ W ART. 121 § 2 K.W.

1. **Jednokrotność dokonania takiego wyłudzenia.**
2. **Wieloprzedmiotowość tego wykroczenia**, obejmująca:
 - **wyłudzenie przejazdu lub przewozu środkiem lokomocji, ale tylko należącym do przedsiębiorstwa niedysponującego karami pieniężnymi określonymi w taryfie** – przykładem będzie tutaj wyłudzenie przejazdu taksówką, riksą itp.; z literalnego brzmienia przepisu trzeba wyluszczyć to, że nie będzie wykroczeniem wyłudzenie przejazdu prywatnym środkiem lokomocji należącym do podmiotu nieświadczącego zawodowo usługi przewozu;
 - **wyłudzenie pożywienia lub napoju w zakładzie zbiorowego żywienia** – przyjmuje się w doktrynie, że chodzi w tym przepisie o „zakłady żywienia zbiorowego, a więc: restauracje, bary, stołówki, kawiarnie. Określenie zakład żywienia zbiorowego należy rozumieć też szeroko, nie musi to być klasyczna forma, jak wcześniej wymienione, ale także np. kiosk spożywczy serwujący pożywienie lub napój, otwarty dla osób przechodzących. Natomiast nie jest zakładem żywienia zbiorowego forma sprzedaży uprawiana przez ulicznych sprzedawców, niemających stałego pomieszczenia. Stojący na placu publicznym, chodniku lub targu sprzedawca okazjonalny środków spożywczych i napoi nie mieści się w pojęciu zakładu żywienia zbiorowego. Tak również wyłudzenie posiłku lub napoju od przypadkowej osoby lub w cudzym domu albo mieszkaniu nie stanowi wykroczenia mimo uzgodnionej ceny tych produktów¹⁷;
 - **wyłudzenie wstępu na imprezę artystyczną, rozrywkową lub sportową** – przy czym bez znaczenia jest to, czy odpłatny wstęp na imprezę artystyczną, rozrywkową lub sportową dotyczy imprezy uznanej za masową, czy też nie; ustawodawca posłużył się pojęciem imprezy w szerszym znaczeniu; oczywiście, przy definiowaniu imprezy artystycznej, rozrywkowej lub sportowej możemy posłużyć się definicjami wskazanymi w ustawie o bezpieczeństwie imprez masowych¹⁸ oraz w ustawie o sporcie¹⁹, dowiemy się wtedy, czym jest masowa impreza artystyczna, rozrywkowa lub sportowa, a przez analogię – czym jest taka sama impreza, ale nie masowa; dla bytu wykroczenia znaczenie ma to, aby wstęp na tę imprezę był odpłatny;
 - **wyłudzenie działania automatu** – ustawodawca w tej części przepisu posłużył się bardzo szerokim pojęciem automatu; w komentarzach wskazuje się, że pojęcie automatu oznacza maszynę wykonującą **cały cykl pracy bez udziału człowieka** i w rozumieniu przepisu odnosi się do tych automatów, które świadczą **odpłatną usługę**; będzie tu zatem przykładowo: automat do gier, automat do czyszczenia butów, ale także wyłudzenie z parkomatu opłaty parkingowej itp. „Należy domniemywać, że taka była też intencja ustawodawcy, tzn. ob-

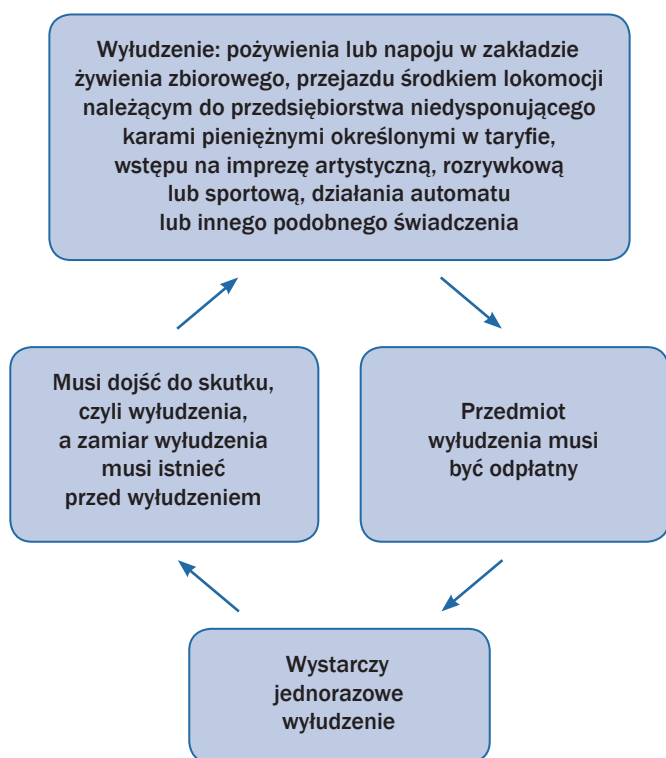
jęcie zakresem tego pojęcia jak najszerszego kręgu tego rodzaju urządzeń. Pojęcia „automatu” nie sposób bowiem przypisać do określonego typu czy konkretnego rodzaju urządzenia. Należy więc uznać, że automatem w rozumieniu przepisu art. 121 § 2 k.w. jest również urządzenie telekomunikacyjne w postaci tzw. skrzynki rozdzielczej²⁰;

- **wyłudzenie innego podobnego świadczenia, o którym sprawca wie, że jest płatne** – ta część art. 121 § 2 k.w. wywołuje wiele kontrowersji; w praktyce o tych innych podobnych świadczeniach dowiadujemy się z orzecznictwa, gdyż niejednoznaczne sformułowanie tego przepisu powoduje liczne wątpliwości; nie wiadomo bowiem, czy ustawodawcy chodziło o inne świadczenie podobne do działania automatu, czy o inne odpłatne świadczenia; ustawodawca posłużył się liczbą pojedynczą świadczenia i umieścił je w jednym ciągu wraz z działaniem automatu; **jedno jest pewne, penalizacją objęte jest w tym przepisie wyłudzenie świadczenia niebędącego usługą**; te dwa pojęcia nie są tożsame; według znaczenia słownikowego „świadczenie” to obowiązek, zobowiązanie wykonania, wykonanie lub przekazanie, przekazywanie czegoś na czyjąś rzecz, także to, co jest z tytułu takich zobowiązań wykonywane lub przekazywane; natomiast „usługa” to działalność gospodarcza służąca do zaspokajania potrzeb ludzi, prowadzona przez osoby mające odpowiednie kwalifikacje i dysponujące niezbędnym sprzętem, lokalem itp.²¹; dla samego zasygnalizowania warto tylko zwrócić uwagę, że nie są to identyczne pojęcia; jest to istotne dla ogólnej zasady prawa karnego stanowiącej zakaz stosowania wykładni rozszerzającej dla przepisów karnych; inne podobne świadczenia płatne są wyprowadzane z orzecznictwa; jako przykłady takich świadczeń można podać: płatną usługę polegającą na podłączeniu odbiornika telewizyjnego do systemu zbiorowego odbioru (sieci kablowej) i na udostępnieniu programów – orzeczenie Sądu Najwyższego sygn. akt I KZP 21/04; z kolei, jak orzekł Sąd Najwyższy, takimi świadczeniami nie są: niewywiązywanie się z zobowiązania zapłaty wynagrodzenia za zamówione dzieło (art. 627 k.c.), gdyż takie zachowanie może stanowić oszustwo określone w art. 286 k.k. – orzeczenie Sądu Najwyższego sygn. akt VI KZP 69/72; również wyłudzenie mieszkania w hotelu bez zamiaru uiszczenia należności nie jest wyłudzeniem innego podobnego świadczenia, o którym stanowi art. 121 § 2 k.w., lecz przestępstwem oszustwa – orzeczenie Sądu Najwyższego sygn. akt VI KZP 49/72; jako ciekawostkę należy dodać, iż w tym ostatnim orzeczeniu Sąd wskazał, iż *zarówno sam charakter, jak i sposób określenia wymienionych w art. 121 k.w. świadczeń, które mogą być przedmiotem przewidzianego w tym przepisie wyłudzenia – „wyłudza (...) pożywienie lub napój (...), przejazd środkiem lokomocji (...), wstęp na imprezę (...), działanie automatu” – wskazuje, że przepis ten ma na względzie wyłudzenie drobnych świadczeń, przedstawiających z reguły małą wartość*; wyrok ten z racji upływu czasu stracił raczej na znaczeniu, gdyż większość świadczeń płatnych może obecnie stanowić wartość, o której nie będzie można powiedzieć, że jest drobna.

SZALBIERSTWO

3. W razie popełnienia wykroczenia z tego przepisu można orzec obowiązek zapłaty równowartości wyłudzonego mienia (art. 121 § 3 k.w.). Jest to środek karny, który orzeka sąd.

Biorąc pod uwagę uprawnienia osoby pokrzywdzonej (określone w art. 26 i 27 k.p.w.), należy uznać za niedopuszczalne zakończenie czynności wyjaśniających w sprawie o wykroczenie postępowaniem mandatowym. Zastosowanie takiego postępowania spowodowałoby zamknięcie pokrzywdzonemu drogi do uzyskania orzeczenia obowiązku zapłaty równowartości wyłudzonego mienia. Warto przypomnieć, że zgodnie z art. 96 § 2 k.p.w., potrzeba orzeczenia środka karnego jest negatywną przesłanką postępowania mandatowego. Zatem w sprawach o czyny określone w art. 121 § 2 k.w. powinny być prowadzone czynności wyjaśniające, które należy zakończyć skierowaniem wniosku o ukaranie sprawcy wykroczenia. Elementy wykroczenia szalbierstwa określonego w art. 121 § 2 k.w. można schematycznie przedstawić następująco:

ETAP II – PRZYBYCIE NA MIEJSCE ZDARZENIA

Po uzyskaniu od dyżurnego, przełożonego lub kontrolera biletów informacji o wyłudzeniu przez osobę przejazdu lub przewozu bez uiszczenia należnej zapłaty, dającej podstawę do uzasadnionego podejrzenia popełnienia szalbierstwa, policjanci powinni udać się na miejsce zdarzenia lub wskazane przez kontrolera. Podobnie należy postąpić w sytuacji, gdy przekazana informacja będzie dotyczyła zdarzenia, w którym sprawca bez zamiaru uiszczenia należności wyłudził pożywienie lub napój w zakładzie żywienia zbiorowego, przejazd środkiem lokomocji należącym do przedsiębiorstwa niedysponującego karami pieniężnymi określonymi w taryfie, wstęp na imprezę artystyczną, rozrywkową lub sportową, działanie automatu lub inne podobne świadczenie, o którym wiedział,

że jest płatne. Jeżeli osoba poszkodowana lub jej przedstawiciel bezpośrednio złożyli zawiadomienie o uzasadnionym podejrzeniu popełnienia wykroczenia szalbierstwa napotkanym w rejonie służbowym policjantom, to powinni oni o tym fakcie poinformować drogą radiową lub telefoniczną dyżurnego i dopiero za jego zgodą podjąć interwencję. Zawsze muszą poinformować dyżurnego drogą radiową o przybyciu na miejsce interwencji i przystąpieniu do jej realizacji.

ETAP III – ROZPOZNANIE PRZEBIEGU ZDARZENIA

Kolejny krok w tej sprawie to przywitanie osób oczekujących na policjantów słowami zwyczajowo przyjętymi w naszym kraju, tj. „Dzień dobry”, oraz przedstawienie się poprzez podanie stopni, imion oraz nazwisk. Jeśli funkcjonariusze uznają to za zasadne, mogą podać nazwę swojej jednostki macierzystej. Jeżeli występują bez umundurowania (po cywilnemu), powinni okazać ponadto legitymacje służbowe, a na żądanie osoby, wobec której podjęto wykonywanie tych uprawnień, umożliwić odnotowanie danych w nich zawartych²². Następnie podają podstawę prawną i faktyczną interwencji, ustalają osobę zgłaszającą i pokrzywdzoną, legitymują je oraz rozpytują na okoliczność przyczyn oraz przebiegu zdarzenia. Podobnie należy wylegitymować i rozpytać świadków tego zdarzenia, po czym tymi czynnościami trzeba objąć osobę wskazaną jako sprawcę. Przebieg interwencji, wykonane w jej ramach czynności oraz ich efekty na bieżąco dokumentuje w notatniku służbowym policjant „realizujący”. Policjant „asekurujący” po zakończeniu interwencji niezwłocznie uzupełnia swój notatnik w zakresie jej udokumentowania, odpisując z notatnika partnera najbardziej istotne informacje dotyczące przebiegu tej interwencji²³.

ETAP IV – WYBÓR I REALIZACJA ODPOWIEDNIEJ TAKTYKI REALIZACJI INTERWENCJI

W zależności od dokonanych przez policjantów ustaleń, jeżeli potwierdzi się podejrzenie popełnienia zgłoszonego wykroczenia szalbierstwa, policjanci powinni przyjąć od poszkodowanego (jego przedstawiciela) lub osoby zgłaszającej zawiadomienie o popełnionym wykroczeniu, dokładnie odnotowując przedmiot działania sprawcy oraz wysokość wyrządzonej szkody. Jeżeli wypełnienie takiego protokołu jest, z różnych względów, utrudnione lub niemożliwe na miejscu interwencji, policjanci sporządzają z jej przebiegu notatkę urzędową, a pokrzywdzonemu wręczają wezwanie do sporządzenia takiego protokołu w komendzie lub komisariacie w odpowiednio uzgodnionym terminie, informując go o dalszym toku postępowania w tej sprawie. W przypadku zachowania wyczerpującego znamiona art. 121 § 1 k.w., jeżeli zachodzą ku temu podstawy, mogą nałożyć na sprawcę tego wykroczenia mandat karny. W obydwu postaciach szalbierstwa mogą dokonać zatrzymania sprawcy w przypadku wystąpienia jednej z przesłanek art. 45 k.p.w. (niemożność ustalenia tożsamości lub rozpatrywanie sprawy w trybie przyspieszonym) i doprowadzić go do jednostki Policji celem wykonania dalszych czynności z jego udziałem w tej sprawie.

ETAP V – ZAKOŃCZENIE INTERWENCJI

Po zakończeniu wykonywania czynności związanych z realizowaną interwencją policjanci ustnie informują osoby, wobec których te czynności podjęto, o prawie złożenia zażalenia do właściwego miejscowo prokuratora na sposób przeprowadzenia tych czynności. Następnie zwracają osobom legitymowanym dokumenty tożsamości i dziękują za współdziałanie.

ETAP VI – RELACJA DYŻURNEMU JEDNOSTKI POLICJI O ZAKOŃCZENIU INTERWENCJI

Przed opuszczeniem miejsca interwencji policjant „realizujący” powinien poinformować drogą radiową dyżurnego właściwej miejscowo jednostki organizacyjnej Policji o sposobie zakończenia interwencji oraz zamiarze wykonania dalszych czynności.

ETAP VII – SPORZĄDZENIE NIEZBĘDNEJ DOKUMENTACJI Z PRZEPROWADZONEJ INTERWENCJI

Zasadniczo z każdej interwencji wobec sprawcy szalbierstwa policjanci powinni niezwłocznie sporządzić notatkę urzędową oraz inną dokumentację, w zależności od przebiegu takiej interwencji i wykonanych czynności służbowych (np. zatrzymanie, przeszukanie osoby, kontrola osobista itp.). Wyjątkiem są interwencje zakończone nałożeniem mandatu karnego na sprawcę takiego wykroczenia (czyn z art. 121 § 1 k.w.), których przebieg policjanci powinni udokumentować tylko w notatkach służbowych, a dodatkowo w innej dokumentacji – jedynie na polecenie przełożonych.

W sprawie o wykroczenie określone w art. 121 § 1 k.w. jest dopuszczalne wdrożenie postępowania mandatowego, bowiem ustawodawca nie przewidział potrzeby orzeczenia za nie środka karnego. Nie zachodzi więc jedna z negatywnych przesłanek, o których mowa w art. 96 § 2 k.p.w. Środek karny, określony w art. 121 § 3 k.w., dotyczy wyłącznie drugiej postaci szalbierstwa (spenalizowanej w art. 121 § 2 k.w.). Termin biegu przedawnienia wykroczenia należy liczyć od daty trzeciego wyłudzenia przejazdu. Miejszem popełnienia wykroczenia będzie miejsce, w którym sprawca po raz trzeci wyłudził przejazd. W postępowaniu policjanta w ramach reakcji na popełnione wykroczenie określone w art. 121 § 1 k.w., z uwagi na potrzebę ustalenia zaistnienia wszystkich przedstawionych powyżej znamion tego czynu zabronionego, co do zasady będzie wymagane przeprowadzenie czynności wyjaśniających, o których mowa w art. 97 k.p.w. lub 54 k.p.w. Trudno bowiem przypuszczać, aby już podczas legitymowania w celu potwierdzenia tożsamości, na wezwanie podmiotu uprawnionego do kontroli biletu na przejazd (chodzi o tryb określony w art. 33a u.p.p.), policjant otrzymał informację o tym, że osoba wyłudziła po raz trzeci w ciągu roku przejazd albo że nie uiściła dwukrotnie nałożo-

nej kary pieniężnej. Zasadą będzie więc podjęcie czynności wyjaśniających dopiero na skutek złożonego pisemnie lub w innej formie zawiadomienia o podejrzeniu popełniania wykroczenia szalbierstwa przez podmiot reprezentowany przez przewoźnika, którego przejazd został wyłudzony. □

¹ Dane za rok 2011 wg systemu „e-rsow” (elektroniczny rejestr spraw o wykroczenia) pokazują, że średnio na jedną KWP jest prowadzonych kilkaset postępowań o to wykroczenie (nie każda KWP prowadzi „e-rsow”), np. KWP w Łodzi – 294, KWP w Rzeszowie – 179, KWP w Budgoszczy – 399.

² R. Częścik, K. Łagoda, *Vademecum interwencji policyjnych*, Szczytno 2010, s. 11–12 oraz zarządzenie nr 213 Komendanta Głównego Policji z dnia 28 lutego 2007 r. w sprawie metod i form przygotowania i realizacji zadań Policji w przypadkach zagrożenia życia i zdrowia ludzi lub ich mienia albo bezpieczeństwa i porządku publicznego (Dz. Urz. KGP Nr 5, poz. 49).

³ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz. U. z 2008 r. Nr 133, poz. 848, z późn. zm.).

⁴ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz. U. z 2010 r. Nr 46, poz. 275, z późn. zm.).

⁵ I. Kamińska-Szmaj, *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 2001.

⁶ Dz. U. z 1932 r. Nr 60, poz. 572.

⁷ Dz. U. z 1932 r. Nr 60, poz. 571.

⁸ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń.

⁹ Dz. U. z 2000 r. Nr 50, poz. 601, z późn. zm.

¹⁰ Dz. U. z 2005 r. Nr 14, poz. 117.

¹¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93, z późn. zm.).

¹² Dz. U. z 2006 r. Nr 100, poz. 696, z późn. zm.

¹³ Dz. U. z 2009 r. Nr 217, poz. 1689, z późn. zm.

¹⁴ Dz. U. z 2007 r. Nr 125, poz. 874, z późn. zm.

¹⁵ Dz. U. z 2007 r. Nr 16, poz. 94, z późn. zm.

¹⁶ Dz. U. z 2006 r. Nr 123, poz. 857, z późn. zm.

¹⁷ T. Bojarski, A. Michalska-Warias, J. Piórkowska-Flieger, M. Szwarczyk, *Komentarz do art. 121 k.w.*, LexPolonica.

¹⁸ Ustawa z dnia 20 marca 2009 r. (Dz. U. Nr 62, poz. 504, z późn. zm.).

¹⁹ Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. (Dz. U. Nr 127, poz. 857, z późn. zm.).

²⁰ M. Rogalski, glosa do postanowienia SN z dnia 29 września 2004 roku, sygn. akt I KZP 21/04, „Prokuratura i Prawo” 2006/7-8/223.

²¹ *Uniwersalny słownik języka polskiego*, pod red. prof. S. Dubisza, Warszawa 2003, t. 3 i 4, s. 1593 i 281.

²² Kwestie te reguluje § 2. 1-2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 26 lipca 2005 r. w sprawie sposobu postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów (Dz. U. Nr 141, poz. 1186).

²³ Wytyczne nr 2 Komendanta Głównego Policji z dnia 26 czerwca 2007 r. w sprawie zasad ewidencjonowania, wypełniania oraz przechowywania notatników służbowych (Dz. Urz. KGP Nr 13, poz. 104).

Summary

Interventions against perpetrators of fraud

From among millions of police interventions realized yearly in our country, interventions against the perpetrators of fraud make a part of them. They are not very numerous but due to the complexity of the issues connected with this offence of fraud, there arise problems connected with the legal qualification of behavior bearing distinguishing features indicating their commitment. It is a multiform offence pursued ex officio. The interests, directly endangered in such a situation, is not only the state of possession or property of a defined person providing services indicated in article 121 of offence code, but also binding legal system. An intervention is to prevent a high incidence of this type of offences and, what follows, a spread of the sense of anarchy.

Tłumaczenie: Renata Cedro, WP CSP